

UDK 821.163.4(497.6).09

Primljeno: 28. 07. 2020.

Stručni rad
Professional paper

Dijana Hadžizukić

**ĆOPIĆEVA POEZIJA PROZE I PROZA POEZIJE: BAŠTA
SLJEZOVE BOJE I MALA MOJA IZ BOSANSKE KRUPÉ
(U povodu pola vijeka od izlaska *Bašte sljezove boje*)**

U radu su analizirani narativni elementi u pjesničkoj zbirki *Mala moja iz Bosanske Krupe* i poetski elementi u zbirki pripovjedaka *Bašta sljezove boje*. Knjige su objavljene 1971, odnosno 1970. godine i spadaju u red najznačajnijih tekstova Branka Ćopića u kojima se autor, u svojoj punoj zrelosti, tematsko-motivski vraća u dane djetinjstva. Djetinjstvo i mladost, selo i porodica, kao svijet stvoren u tekstovima, na nivou čitateljskog doživljaja se stapaju u jedinstven prostor ispisan sa iste distance u modusu nostalgije. S druge strane, tekstološka konstrukcija svijeta mladosti ostvarena je u dvije žanrovski različite knjige: poetskoj i proznoj. Cilj analize je dokazati da se, iako različite, ove dvije knjige na semantičkom nivou mogu čitati kao cjelina u kojoj se prepliću elementi narativnog i poetskog diskursa.

Ključne riječi: Branko Ćopić; *Bašta sljezove boje*; *Mala moja iz Bosanske Krupe*; narativnost; poetizacija; nostalgija

I

Knjiga pripovjedaka *Bašta sljezove boje* i pjesnička zbirka *Mala moja iz Bosanske Krupe* nastale su na prelazu između *epske faze* (1950–1970) i *faze mješovite proze* (1971–1981) – kako je Ćopićevo stvaralaštvo periodizirao Branko Tošović. Obratimo li pažnju na obuhvaćeno vrijeme nameće se zaključak da su *Bašta sljezove boje* i

Mala moja iz Bosanske Krupe cjelina: "Jutra plavog sljeza" smještena su u rodno selo i dane ranog djetinjstva, fabula pjesama se zbiva u gradu u vrijeme dječakovog školovanja, a "Dani crvenog sljeza" se vežu za mladost provedenu u ratu i u različitim prostorima. Također, sve tri cjeline su ispričane sa iste vremenske distance u modusu reflektivne nostalgije koja „[...] je više orijentisana prema pojedinačnom narativu koji vrednuje detalje i obilježja sjećanja" (Boym 2001: 56). U prvom i drugom slučaju ("Jutra plavog sljeza" i *Mala moja iz Bosanske Krupe*) uočljiva je čvrsta povezanost tekstualnih entiteta unutar knjige (kroz likove, hronologiju, lajtmotive i slično), kao i topofilija, dok su u posljednjem, *crvenom dijelu*, prostori, likovi, pa i emocije, raspršeni u fragmente sjećanja u koje kao da je udarila granata. Jer bio je rat!

Svaka od pjesama unutar zbirke je ispisana kao narativ, sadrži autobiografske elemente i sjećanje na period koji označavamo kao đачko doba. Lirski subjekt zapravo je narator u prvom licu, koji u nekoliko pjesama postaje narator sa distance. To su pjesme: "Mala moja iz bosanske krupe", "Na obali Une", "Rđavo oruđe", "Tužni harambaša", "Svaštara", "Ribica na Vrbasu", "Rastanak" i "Drugar vjerni". Pjesma "Ferije" u tom smislu stoji na granici jer ne možemo u potpunosti biti sigurni da li su završni stihovi ispisani iz ugla dječaka ili iz ugla starog čovjeka, dok je u pjesmama "Proljeće", "Putnik" i "Pismo" Branko Ćopić uspio do kraja zadržati naratorsku / lirsku poziciju i emociju djeteta. Svih dvanaest pjesama, koliko ih zbirka sadrži, sastoje se od po šest strofa, a svaka od njih od šest stihova. Ukupno 72 iste strofe ili 432 stiha rimovana su na isti način: 2. i 4., te 5. i 6. stih. Ovakav koncept doprinosi ritmičkoj jedinstvenosti i čini zbirku dosljednom i kompaktnom. Zbirka *Mala moja iz Bosanske Krupe* nije tek puki zbir pjesama, već ciklus unutar kojeg su pjesme semantički čvrsto vezane stvarajući u konačnici jedinstvenu poetsku priču. U poeziji, jednako kao u prozi, Branko Ćopić stapa identitet dječaka i starca, smjenjujući ispovjedni monolog subjektivnom ispoviješću u vremenu sadašnjem.

Izuzevši pjesmu "Pismo" koja je ispisana kao ispovijest majci, sve ostale možemo posmatrati kao male narrative o đачkom životu, ljubavima, počecima pisanja, te, naravno, nostalgiji za rodnim selom. Motivi koji obilježavaju dom i rano djetinjstvo su: kuća, majka i članovi porodice, domaće životinje, orah, vrbak, mlin, škola, Hašani i Grmeč... Novi prostori označeni su toponimima: Bihać, Una, Bosanska Krupa, te motivima: đачka klupa, internat, knjige i sveske. Putevi i mostovi označavaju prelaz iz jednog prostora u drugi, odnosno, prelaz iz starog načina života u novi, pa su kao motivi i simboli granice izrazito lirski markirani.

Za narativ uobičajeni pripovjedni hronotopski signali postoje u svakoj od pjesama omogućavajući njihov daljni razvoj u pravcu narativnosti. U prvoj pjesmi lirskom

subjektu (ili naratoru) je dvanaest godina, on je došao iz sela u grad i fabula se u nastavku odvija u gradu. Fabula druge pjesme se zbiva na selu, pred polazak na put, a treće i četvrte pjesme u Bihaću, u đačkom internatu gdje autor pored Une piše prve stihove. I dok je u četvrtoj pjesmi pisao bajke o djetinjstvu, u petoj lirski subjekt piše pismo majci. Šesta je smještena u Krupu, na pola puta između Hašana i Bihaća. U "Svaštari" mjesto i vrijeme nije precizirano, ali se podrazumijeva đačko doba u Bihaću. U osmoj pjesmi je hronotop preciziran: nedjelja je i dječaci su na Vrbasu. Zatim slijede dvije pjesme vezane za proljeće u Bihaću, te posljednje dvije čije je vrijeme određeno zavšetkom školovanja, a mjesto rastankom sa Bihaćem. Svaka pjesma je mali narativ i razvija vlastitu fabulu. Naprimjer, "Mala moja iz Bosanske Krupe" započinje predstavljanjem lirskog subjekta, ili unutar dijegetskog pripovjedača (*Bilo mi je 12 godina*), slijedi preciziranje mjesta (grad) i vremena, te započinje zaplet – dječak je prvi put sreo djevojku. Druga strofa gradi portret dječaka: on je seoski đak u novim opancima, svijetle kose i plavih očiju, te definiše njegovo socijalno stanje: izlozi gradskih prodavnica su mu preskupi. Slijedi razvoj fabule: protagonist je zbog ljubavi počeo zaboravljati sve što mu je ranije bilo važno. Peta strofa je smještena u sadašnje vrijeme i pokazuje da je đačka ljubav postojala davno, ali da nije zaboravljena čak ni u ratu. Konačno, u posljednjoj strofi narator progovara sa distance, emotivno i nostalgično o prošlosti koja se ničim ne može vratiti niti kupiti. Umjesto ranije spomenutih *izloga skupih*, sada pjesnik pred sobom vidi *godine, nemjerljive, skupe*. Refren je u posljednjoj strofi promijenjen iz: *Mala moja iz Bosanske Krupe u: Zbogom, mala iz Bosanske Krupe* (Ćopić 1985^b: 602) čime je promjeni ritma dodato i semantičko obilježje.

Na sličan način bismo mogli proći kroz strukturu svih pjesama u zbirci i analizirati narativne elemente i postupke. Spomenut ćemo samo neke od njih: U pjesmi "Drugar vjerni" posebno se ističe postupak karakterizacije lika. Kroz priču o staroj ljubavi i prijateljstvu Ćopić gradi lik čobanice. Fabula pjesme "Na obali Une" prati protagonistu malog tužnog dječaka sa sela kojem se u gradu rugaju. Preokret u fabuli se događa pored rijeke gdje je dječak napisao prvu pjesmu. Pjesma "Rđavo oružje" započinje kao tipičan narativni tekst detaljnim hronotopom (pod orahom iza đačkog doma u Bihaću, svako veče su se dječaci sakupljali...), kao i pjesma "Ribica na Vrbasu" (đaci su pored Vrbasa, na izletu, uz riječne virove i vrbe). Fabula pjesme "Putnik" zbiva se u mašti, dok u stvarnom svijetu učenik pokušava riješiti zadatak iz matematike. Sve ove pjesme ispunjavaju bar minimalne statusne pretpostavke da ih prepoznamo kao narativne (Imamo pri tom u vidu najkraću definiciju narativa kao predstavljanja jednog ili više događaja.), dok, s druge strane, sve ostale formalno-stilske karakteristike

vezanog stiha pripadaju nenarativnom materijalu i omogućavaju zadržavanje temeljnog žanrovskog obilježja lirske pjesme.

Pripovijetke iz knjige *Bašta sljezove boje*, baš kao i pjesme iz zbirke, započinju sjećanjem na djetinjstvo sada već starog čovjeka, ali su ispričane kroz vizuru dječaka i u prvom licu, a što je već put ka lirizaciji. Na samome kraju, obično u posljednjem pasusu ili rečenici, fokalizacija se mijenja i iz svoje sadašnje pozicije sjetno i nostalgичno progovara zreo čovjek. Upravo na tom mjestu narativ dobija lirsku patinu, a događaji prethodno ispričani poprimaju simboličko značenje. Poznato je da emocija sama po sebi ne proizvodi lirski govor, nego estetska specifičnost poetskog govora proizvodi emociju. Iako Ćopić svojim pripovijetkama autobiografski referira na neposrednu stvarnost, subjektivnost u pripovjednom postupku, kao i figuralna upotreba jezika (posebno na leksičkom i sintaksičkom nivou) proizvode odmak kako od mi-meze, tako i od klasičnog proznog načina kazivanja.

O različitim lirskim elementima u Ćopićevoj prozi, a pogotovo u *Bašti sljezove boje*, objavljen je zbornik radova¹ u kojem su autori analizirali različite postupke poetizacije proze. Tatjana Bečanović u tekstu „Lirizacija narativne paradigme u *Bašti sljezove boje*“ analizu započinje tvrdnjom da *Bašta* uopće nije zbirka pripovjedaka, nego disperzivan i fragmentiran ciklus: „Naime, novele su u ciklusu povezane različitim semantičkim i sintagmatskim mehanizmima, koji u znatnoj mjeri ograničavaju njihovu autonomiju, ali s druge strane omogućavaju usložnjavanje njihovog značenja“ (2013: 83). Autorica se u nastavku studioznije pozabavila lirskim potencijalom naslova i podnaslova, arbitrarnošću upotrebe boja, te djedovo viđenje svijeta uvijek zavisno od ličnog raspoloženja prepoznala kao „signal lirizacije“. Naratorska pozicija prvog lica takva je da „[...] dolazi do redukcije mimetičkih (ikoničkih) i proširenja indeksnih (emotivnih, ekspresivnih) značenja, čime se narativni kod približava pesničkom“ (Bečanović 2013: 88). Poetizaciji doprinose i čvrsta povezanost tekstova, postojanje poente u svakome od njih, te „eufonično ulančavanje i stilogeno ponavljanje leksema“ (2013: 89), kao i lajtmotiva. Naravno, tip narativne instance uvjetuje i sve ostale elemente narativnog diskursa, te će, ukoliko je narator poetski utemeljen i tekst biti poetiziran. U Ćopićevoj poeziji, kako smo vidjeli, situacija je obrnuta, odnosno, lirski subjekt kroz ispovjedno prvo lice jednine priča priču u stihovima čineći od pjesama male narative.

---

¹ *Lirski doživljaj svijeta u Ćopićevim djelima*, ur: Branko Tošović, Institut za Slavistiku Karl-Franzens Universität Graz / Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske, Grac / Banja Luka, 2013.

II

U nastavku se bavimo komparativnom analizom motiva koji su zajednički zbirci pjesama *Mala moja iz Bosanske Krupe* i zbirci pripovjedaka *Bašta sljezove boje*. Najprije uočavamo da neki od naznačajnijih motiva koji pripadaju poetskom diskursu u pripovijetkama, u pjesmama ne postoje (*sat* i *mjesec/mjesečina*, naprimjer), a nema ni djeda Rade. Mimetički posmatrano, djed Rade je umro prije vremena koje obuhvata zbirka. No, djed je mnogo više od faksijskog lika. Njegova bašta sa svim svojim različitim bojama i mirisima simbolizira doba sretnog ranog djetinjstva kada je dječak bio zaštićen i prostorom i emocijama. Samo se u to doba moglo ići u lov na mjesec grabljama, sjediti na pragu mlina ili uz rakijski kazan i uživati u pričama staraca. Olivera V. Radulović koja Ćopića čita u hrišćanskom duhu o djedu je zapisala: „Deda Rade, Bogonosac i čovekonosac, čuvar rajске bašte jednog detinjstva, mistifikovan je u celoj zbirci svojom arhetipskom ulogom zaštitnika ne samo svog unuka već i svih pobratima, namernika, beskućnika, skitnica čiji je duhovnik i savetodavac“ (2013: 229). U Bihaću nema djeda Rade, nema sigurnog prostora djedove bašte i zato ga u pjesmama i ne može biti. U nastavku analize ukazat ćemo na motive koji povezuju pripovijetke i pjesme, među kojima su najznačajniji motiv pisma i pisanja, boje, žal za mladošću, brojni seoski motivi, te motiv puta i putovanja.

Pjesma „Rđavo oružje“ je kao i uvodni tekst „Dragi moj Zijo“ autopoetičkog karaktera i za središnji motiv ima pismo i pisanje. Lirski subjekt se sjeća teških vremena đakovanja i trenutka kada je u pisanju pronašao smiraj *Tamo prve ispreo sam bajke* i *Izmakoh iz đačke krletke | u čarobnu šumu pripovijetke*, da bi u završnom dijelu pjesme poentirao naslovnom metaforom – u svijet je otišao *sa bajkama, rđavim oružjem* (Ćopić 1985^b: 607-608). Lirski subjekt na samome kraju ostaje bolno svjestan da je cio život sanjao okružen *svilenom prašinom*. Naravno, denotacija se u pjesmi gubi u potpunosti, a pridjev *rđav* u čitateljskim se očima pretvara u svoju suprotnost: sjajan (drugačije rečeno: pismo nije loše već najbolje oružje!). Motiv pisanja poezije javlja se i u pjesmi „Proljeće“, a isti motiv nalazimo u pripovijetkama „Storuki seljačak“ i „Miloš lisac“ u kojoj se partizanski komandant prisjeća prve pjesme napisane još u đačkoj klupi, suznih očiju pred intendantom, *kao da smo opet oni nekadašnji dječaci* (Ćopić 1985^a: 156).

Pisanje lirskih priča poveznica je između Branka Ćopića i Zije Dizdarevića: „U ovo gluvo doba razgovara se samo s duhovima i uspomenu, a ja, evo, razmišljam o zlatnoj paučini i srebrnoj magli tvojih priča [...]. (Ćopić 1985^a: 9). Ćopićeva želja da napiše *zlatnu bajku o ljudima* Dizdareviću je sigurno bila poznata, jer: „Ti bi

najbolje znao da ništa nisam izmislio i da se u ovome poslu ne može izmišljati, a pogotovo ne dobri ljudi i sveti bojovnici“ (Ćopić 1985^a: 10). Biti umjetnik znači sanjati i pisati bajke. Zbog toga je, između ostalog, važan *mlin potočar* jer on *ostavlja bajku da živi*. Lirski subjekt / protagonist budan sanja i u pjesmi “Ribica na Vrbasu”, te na kraju pripovijetke “Sveti Rade lopovski”:

„Tako omađijan, otplovio sam za djedovim petama i do našeg zajedničkog kreveta, iz jednog sna u drugi. Više se nije dalo razlučiti s koje strane stoji pravi život, a s koje mjesečeva varka“. (Ćopić 1985^a: 71)

Pisati književna djela u Ćopićevoj se umjetničkoj viziji izjednačava sa pisanjem bajki ili sa snovima u izrazito pozitivnom značenju tih pojmova.

Motiv pisma i pisanja dalje se produbljuje registrom posuđenim iz epske tradicije: *delija, harambaša, kopljanici, koplje*... kako u pjesmi “Rđavo oružje”, tako i u pjesmi “Tužni harambaša” u kojoj *ginu moji kopljanici*, a čiji završetak razumijevamo u svjetlu donkihotskog ubogog kljuseta i pradjedovskog koplja iz “Pisma Ziji”:

„Neka Zijo... Svak se brani svojim oružjem, a još uvijek nije iskovana sablja koja može sjeći naše mjesečine, nasmijane zore i tužne sutone.

Zbogom dragi moj. Možda je nekom smiješna moja starinska odora, **pradjedovsko koplje i ubogo kljuse**, koje ne obećava bogzna kakvu trku. Jah, šta ćeš...“ (Ćopić 1985^a: 10)

Motiv pera kao koplja nalazimo i u pjesmi “Proljeće”, s tim da na ovom mjestu koplje služi kao oružje za odbranu od ljubavnih jada: *Oko srca raste barikada, | zarobljen sam ne mogu da dišem, | pa se pera, poput koplja, mašam, | i zanesen, prvu pjesmu pišem* (Ćopić 1985^b: 620). U “Pohodu na mjesec”, jednoj od najlirskijih među Ćopićevim pripovijetkama, koplje je zamijenjeno grabljama, a kopljanik ili harambaša imenovan kao *delija* – no smisao je gotovo isti – cilj je dosegnuti ono što niko drugi nije, uhvatiti sjaj. Umjesto kopljem na vjetrenjače dječak juriša grabljama na mjesec...

Boja se kao motiv, ali ne u mimetičkom već u simboličkom određenju, nalazi već u naslovu zbirke pripovjedaka, kao i u njenim međunaslovima. “Jutra plavog sljeza”

simboliziraju dane djetinjstva i sreće, a "Dani crvenog sljeza" vrijeme mladosti i revolucionarnog zanosa. Brojna su tumačenja simbolike plave i crvene boje, a jedno od njih je Tatjane Bečanović, koja polazeći od lirskog potencijala naslova i međunaslova zaključuje da boje koje uokviruju ovaj ciklus emaniraju specifičnim značenjima: „Aberantno hromatsko kodiranje sveta signal je subjektivnog načela i veoma informativan postupak, koji je delovao i na sintagmatiku, pa je prološka nenarativna sekvencija obojena u crno, prvi potciklus u plavo, a drugi u crveno“ (2013: 84) Osim u naslovima, plavu boju pronalazimo na još nekoliko mjesta, ali sa uvijek istim metaforičkim značenjem. Tako se, naprimjer, pripovijetka "Ti si konj" završava rečenicom: *Tako je to bilo u nezaboravna plava samardžijina vremena* (Ćopić 1985^a: 25). U pjesmi "Rđavo oružje" plava boja se javlja uz motiv pisma koje predstavlja mogućnost vraćanja izvornoj dječjačkoj emociji u kojoj *trepti sreća plava* (Ćopić 1985^b: 607-608), a u pjesmi "Tužni harambaša", unutar stihova koji evociraju uspomene na djetinjstvo, stoji: *Tu ostaše moji dani plavi | ispod vrbe, u prohladnoj travi* (Ćopić 1985^b: 611-612). Što se boja tiče, u Ćopićevom poetskom registru još se ističe crna boja: u "Pismu Ziji" su strahom i jezom obojeni *crni konji i crni konjanici*, dok u pjesmi "Ribica na Vrbasu" nalazimo *mračne hate bez biljega* (Ćopić 1985^b: 615-616) kojima je metaforički označen rat i pogibija druga.

Najfrekventnije emocije, koje su, kako smo upravo vidjeli, obojene plavom bojom, u obje knjige jesu tuga zbog prohujalog djetinjstva i mladosti, melanholija i nostalgija za rodnim krajem. Pjesmu "Na obali Une" (*Otad, evo, minu pola vijeka, | sve sporije otkucaje brojim, | iskri inje, primiće se veče, | a ja opet pokraj Une stojim. | Prebrojavam potopljene dane | i vraćam se u moje Hašane.*) – (Ćopić 1985^b: 605-606) žal za mladošću (*minu pola vijeka; iskri inje*) povezuje sa scenom susreta djeda Rade sa prijateljem iz djetinjstva u priči "Dane drmogaća", kao i za početak priče "Dječak s tavana":

„**Prolaze godine**, kažu (nikako da se uživim u tu neprijatnu priču!), sipi toplo mlivo dana i noći ispod dosadnog vječitog žrvnja, a u meni nikako da iščili i ostari sjećanje na jedan sjenovit bogat tavan pun tišine, prepun iznenađenja, krcat smirenim tajnama. Nikad ga do kraja nisam istražio (možda je i bolje tako!), otkotrljao sam se u svijet kao prezreo orah-koštunjavac (onaj kome se rijetko obraduje ikoji nalazač), a i danas preda mnom, kad se najmanje nadam, zaleprša ponešto iz ostavljene riznice utišana potkrovlja. Šta li sam to tamo našao, šta li zaboravio, a šta li zapamtio? I zašto me sve to prati čak i za obasjana avgustovskog dana, kad sve sjenke spavaju otežale od vruće bezbrige?“ (Ćopić 1985^a: 107)

Sintagma *potopljeni dani* direktno upućuje na pripovijetku "Potopljeno djetinjstvo" u kojoj čitamo rečenice: **Pobjednička voda utišala se nad rodnim krajem, nad ciklom i vikom djetinjstva, nad grajom negdašnjih jutara** (Ćopić 1985: 188), ili: **Potopljen kao i svaka prošlost, zavičaj će živjeti svojim životom nijeme sjenke i za vedra, sunčana dana, on će se, vjerovatno, čak i nazirati u smirenoj mirnoj vodi jezera** (Ćopić 1985^a: 191). U pjesmi "Proljeće" unutar istog emotivnog registra uočavamo izraz **potopila tuga nepoznata** (Ćopić 1985^b: 619–620), dok je u priči "Pohod na mjesec" to tuga za dolinom i ostavljenim djedom (*Žao mi te vatrice u dolini, žao mi vikača, ali požar nada mnom sve je rujniji i širi, [...]*) (Ćopić 1985^a: 29). Sintagmu **djetinjstvo mine** nalazimo u pjesmi "Rastanak", a "Bašta sljezove boje" se završava riječima: **Minulo je od tih neveselih dana već skoro pola vijeka, djeda odavno nema na ovome svijetu, a ja još ni danas posigurno ne znam kakve je boje sljez.** (Ćopić 1985^a: 15)

Tugu za prohujalim djetinjstvom i rodnim krajem Ćopić ispisuje upotrebom brojnih ambijentalnih motiva vezanih za selo i prirodu. Pjesma "Drugar vjerni" motivima dragog sela, brežuljaka, pašnjaka i ljeskara koje treba napustiti korespondira sa pripovjetkom "Potopljeno djetinjstvo" u kojoj su kroz dijalog sadašnjeg starca i nekadašnjeg dječaka pobrojani motivi: rijeka, njiva, zečevi, čobanica, pas, šuma... Sintagma **zatravljane staze djetinjstva** jedna je od najupečatljivijih ove vrste, a nalazimo je u pripovijeci "Mlin potočar" u kojoj čitamo i o ljeskarima, vrbacima, rakitama, žabama (prisutnim i na kraju priče "Čudesna sprava"). Orah je jedna od najvećih radosti Ćopićeva djetinjstva i zato se pominje u pjesmama "Rđavo oružje", "Putnik", "Pismo" i "Rastanak", te u pripovijeci "Orasi". Sretno djetinjstvo ne može se zamisliti ni bez konja, pa ga nalazimo u pjesmi "Pismo", kao i u pripovijetkama "Ti si konj" i "Slijepi konj". Važno je spomenuti još i motiv zvijezda koji u pjesmama "Drugar vjerni" i "Pismo" stvara pozitivno emocionalno ozračje, za razliku od *zvijezda od leda* iz "Pisma Ziji". Konačno, tu je motiv proljeća čija su arhetipska značenja općepoznata, a koje je u svijetu Ćopićeva djela veoma znakovito jer sljez cvjeta baš u proljeće. Također, postoji pjesma "Proljeće", u pripovijeci "Marijana" *proljeće je razboljeno*, a u pjesmi "Putnik" *proljeće je zeleno i ludo*.

Mlin ili vodenica, iako pripada predmetnom svijetu djela, gotovo svaki put izrasta u snažnu metaforu sigurnog utočišta i sreće, pa mu treba posvetiti posebnu pažnju. Branko Tošović smatra da „centralni lirem otvorenog toposa je šuma, a zatvorenog mlin“ (2013: 53). Pjesma "Tužni harambaša" ovaj motiv donosi u nekoliko varijanti: *vodenica stara, seoski mlin potočar, žrvanj ispod krova siva, sive vodenice*, što ovu pjesmu direktno povezuje sa lirskom pripovjetkom "Mlin potočar" u kojoj, uz ostalo, stoji:

„Jesu u zabiti, ukriveni, priče se oko njih pletu, pa ipak... nikakav osvit, makar kako jasan, ne skida prozračne trepetljike tajanstvenosti koje igraju oko **raspričana mlinčića**. On samo briše tamu i strah, i ostavlja bajku da živi, drvenu, brašnju, punu lupe i pljuskanja“. (Ćopić 1985^a: 33)

Motivom mlina završava i pripovijetka “Čudesna sprava”: *Do dugo u noć sjedili smo na mlinskom pragu i gledali u pun mjesec, nas dvojica, velika i mala bona, a oko su regatale žabe [...]* (Ćopić 1985^a: 19). Zanimljivo je da Ćopić pravi razliku unutar sinonimskog para vodenica / mlin i to kroz emotivno-prostorno nijansiranje: *vodenica stara i vodenice sive* su na Uni, u tuđem prostoru, dok su *seoski mlin potočar* iz pjesme, te *raspričani mlinčić* i *mlinski prag* iz pripovjedaka smješteni u zavičaj i direktno vezani za porodični ambijent. U tom smislu Maja Savić mlin posmatra kao sveto mjesto „[...] sa kog se najneposrednije uspostavlja duhovna komunikacija sa transcendentnim“ (2013: 309). Mlin je, smatra ova kritičarka, poput porodice, svijet očuvanih unutarnjih vrijednosti. Štaviše, mlin iz perspektive autore u vremenu kada nastaju ove dvije knjige ima karakteristike heterotopije.

S obzirom na frekventnost, ali i na simboličku vrijednost, motiv puta (varijante su: staza, puteljak, drum, raskršće, granica, most) u velikoj je mjeri premrežio obje Ćopićeve knjige. Putem se odlazi, polazak putem kao i prelazak granice dovodi do promjene semantičkog polja u kojem protagonista djeluje, a fabula se kreće naprijed. U lirskim djelima simboličke su vrijednosti puta višestruke – od arhetipskih značenja izlaska, prelaska, preko hodočasničkih puteva spoznaje, do različitih konceptualno-metaforičkih značenja: život je put, kao i smrt. Središnji motiv prve strofe pjesme “Tužni harambaša” je raskršće (*sredokraća*) koje stoji na pola puta između rodnih Hašana i Bihaća: *Tu na mostu, nijemo i ukleto, ostane mi srce razapeto* (Ćopić 1985^b: 611). U pripovijeci “Pohod na mjesec” protagonista se našao na raskršću između *smirene djedove vatrice* i svijetlih daljina koje mame, [...] *na ovoj opasnoj granici gdje se kida sa zemljom i tvrdim svakodnevnim životom* (Ćopić 1985^a: 30). Una se kao rijeka-granica javlja u pripovijeci “Konjska ikona”, pjesma “Putnik” i naslovom upućuje na motiv putovanja koje se, u ovom slučaju, realizira kroz san o odlasku u rodni kraj, a motivom putovanja završava i pripovijetka “Marijana”: *Putuje se, putuje, ponekad i juri uz klepet i zvrjanje kola, a ipak... [...]*. (Ćopić 1985^a: 61) Konačno, put kao put odlaska, ali i kao put povratka potpuno je metaforizirao pripovjetku “Potopljeno djetinjstvo” i narativni diskurs pretočio u poetski. U pitanju je *drum* kojim je nekada davno otišao dječak *na razdvoju djetinjstva i dječastva*, a kojim se u vremenu sadašnjem vraća starac, *drumom ispranim i obrušenim, drumom koji više nikud ne*

vodi (Ćopić 1985^a: 188). Nema više rijeke niti starog puta jer je sve potopljeno vodom vještačkog jezera: *Plutali su po njemu otpaci zavičaja, samo otpaci, a sve ostalo pokrivala je i sahranjivala svemoćna voda, životvorni vječiti elemenat koji ne stari, bez godina, bez promjene...* (Ćopić 1985^a: 190) Odlazak od kuće kao bašlarovski vernakularnog zatvorenog prostora neminovno izaziva tugu, sjećanje na zavičaj i djetinjstvo budi nostalgiju, dok su prelasci rijeke i raskršća označeni kao traumatična mjesta gubitka nevine mladosti.

"Ribica na vodi" je jedna od rijetkih pjesama koja donosi motiv rata, i to aluzivno i metaforički motivom puteva kojima je pošao i zauvijek otišao pjesnikov najbolji drug: *Dobro znadem puteve dječaka, | pošao je u godine burne, | da potraži, s četom i barjakom, | zlatno zrnce sreće nesigurne. | A ribica na zlo naslutila i dječaku vodu zamutila* (Ćopić 1985^b: 615-616). S druge strane, svaka pripovijetka iz "Dana crvenog sljeza" tematsko-motivski je vezana za rat i Ćopićeve dobre dječake-deliije, pa i pripovijetka "Dječak s tavana" koja završava rečenicom: *Na ovome svijetu, izgleda, nema u isto vrijeme mjesta i za bombardere i za općinjene dječake, koji rone ispod sjenki i nešto traže kroz tišine opepeljene tugom nesmirenih predaka* (Ćopić 1985^a: 110).

Pogledamo li sada koje pripovijetke smo spomenuli jer dijele motive sa Ćopićevom poezijom, vidjet ćemo da su to gotovo dosljedno pripovijetke iz dijela "Jutra plavog sljeza" (osim pripovjedaka "Dječak s tavana" i "Potopljeno djetinjstvo"), kao i da su u pitanju one pripovijetke koje su u dosadašnjim književnokritičkim procjenama označene kao izrazito lirske. Drugim riječima, pripovijetke iz prvog dijela *Bašte sljezove boje* ostvaruju mnogo čvršću motivsku povezanost sa Ćopićevom poezijom iz zbirke *Mala moja iz Bosanske Krupe*, te ih i zbog toga, a uz sve ostale ranije uočene elemente poetizacije narativnog diskursa, prepoznamo kao lirske. Poetska funkcija motiva iz lirike svoje je lirsko semiotičko načelo zadržala i u pripovijetkama.

ZAKLJUČAK

S obzirom na prisustvo autobiografskih elemenata u analiziranim knjigama Branka Ćopića, mogli bismo ih (kako sam predložila na početku) nanovo čitati kao cjelinu, presloženu prema hronologiji, ali i brojnim drugim unutaršnjim strukturno-semantičkim odrednicama:

1. **Djetinjstvo ("Jutra plavog sljeza")** – U *plavoj bašti* djetinjstva sloboda je potpuna, a lirsko i narativno do kraja su isprepleteni. Pripovijetke *plavih jutara* su emo-

tivno, figuralno-semiotički i spoznajno izgrađene na lirskom estetskom principu.

2. **Đačko doba (*Mala moja iz Bosanske Krupe*)** čovjeka uči formi i cio mu život podređuje pravilima, pa je literarizacija tog perioda obilježena standardiziranim jezičkim sistemom, vezanim stihom ujednačenog ritma iz strofe u strofu, iz pjesme u pjesmu. Na momente se čak čini da su neke od pripovjedaka podređenije lirskom principu od pjesama iz zbirke *Mala moja iz Bosanske Krupe*, koje, opet, imaju brojne odlike narativnog diskursa. Osim toga, poveznica svih priča iz "Jutara plavog sljeza" je djed Rade, kojega u drugom dijelu *Bašte sljezove boje* (a ni u zbirci pjesama) nema, te je i međusobna povezanost pripovjedaka iz dijela "Dani crvenog sljeza" mnogo slabija.

3. **Rat ("Dani crvenog sljeza")** – U pričama sa temom rata poetizacija je rijetka, dok je nekonzistentnost naratorske pozicije i hronotopa odraz ratom iskidanog svijeta. Među takvim pripovijetkama bljesnule su samo dvije lirske crtice ("Dječak s tavana" i "Potopljeno djetinjstvo") koje su čista poezija usred proze. Konačno, pripovijetke *crvenog sljeza* variraju različite oblike pripovijedanja, kroz različite pripovjedne instance i pripovjedne vrste (novela, šaljiva priča, anegdota) u čijem su fokusu različiti protagonisti. S druge strane, "Jutra plavog sljeza" i zbirku *Mala moja iz Bosanske Krupe* kompaktnim cjelinama, uz sve ostalo, drže jedan protagonista-narator, odnosno lirski subjekt promjenljiv u protoku vremena i unutar vlastitog bića, a koji o djetinjstvu govora sa iste distance unutar modusa nostalgije.

IZVORI

1. Ćopić, Branko (1985^a), *Bašta sljezove boje*, Svjetlost, Sarajevo
2. Ćopić, Branko (1985^b), *Pjesme / Pjesme pionirke*, Svjetlost, Sarajevo

LITERATURA

1. Abbott, Porter H. (2009), *Uvod u teoriju proze*, Službeni glasnik, Beograd
2. Bal, Mike (2000), *Naratologija: teorija priče i pripovijedanja*, Narodna knjiga – Alfa, Beograd.
3. Bečanović, Tatjana (2013), "Lirizacija narativne paradigme u *Bašti sljezove boje*", u: Tošović, Branko (ur.), *Lirski doživljaj svijeta u Ćopićevim djelima*, Institut za Slavistiku Karl-Franzens Univerzitet Graz / Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske, Grac / Banja Luka, 83-96.

3. Boym, Svetlana (2001), *The Future of Nostalgia*, Basic Books, New York.
4. Radulović, Olivera V. (2013), "Duša kao lirski simbol (meka, setna, detinjasta, dečačka, blagorodna i ranjiva)", u: Tošović, Branko (ur.), *Lirski doživljaj svijeta u Ćopićevim djelima*, Institut za Slavistiku Karl-Franzens Univerzitet Graz / Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske, Grac / Banja Luka, 289-302.
5. Savić, Maja (2013), "Motivi koji život znače: detinjstvo, odrastanje, starenje, umiranje, vojevanje, mesečina, sat i mlin u zbirci *Bašta sljezove boje* Branka Ćopića", u: Tošović, Branko (ur.), *Lirski doživljaj svijeta u Ćopićevim djelima*, Institut za Slavistiku Karl-Franzens Univerzitet Graz / Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske, Grac / Banja Luka, 303-320.
6. Tošović, Branko (2014), "Ćopićevi naslovi", u: Tošović, Branko (ur.), *Lirski doživljaj svijeta u Ćopićevim djelima*, Institut za Slavistiku Karl-Franzens Univerzitet Graz / Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske, Grac / Banja Luka, 13-62.

ĆOPIĆ'S POETIC PROSE AND PROSE POETRY: *MY GIRL FROM BOSANSKA KRUPA AND THE GARDEN OF HOLLYHOCK COLOR*

Summary:

This paper will analyze the narrative elements in the poetry collection *My girl from Bosanska Krupa* and the poetic elements in the collection of stories *The garden of hollyhock color*. The books were published in 1971 and 1970 respectively, and are among the most important texts by Branko Ćopić, in which the author, in his full maturity, returns thematically to his childhood days. Childhood and youth, village and family, as part of a world created in a text, at the level of the readers' experience, blend into a unique space and experience written from the same distance and in a mode of nostalgia. On the other hand, the textual construction of the world of youth is realized in two genre-wise different books: poetry and prose. The analysis shows that, although different, these two books at the semantic level can be read as one whole in which the elements of narrative and poetic discourse intertwine.

Keywords: Branko Ćopić; *My girl from Bosanska Krupa*; *The garden of hollyhock color*; narrative; poetization; nostalgia

Adresa autorice
Author's address

Dijana Hadžizukić
Univerzitet "Džemal Bijedić"
Fakultet humanističkih nauka Mostar
dijana.hadzizukic@unmo.ba

